

MADERSPACH KINGA

Hidakat építünk

A 4000 embert foglalkoztató HOFMANN testvérek és MADERSPACH KÁROLYRÓL elnevezett Ruszkabányai vasgyár, MADERSPACH KÁROLY (1791-1849) mérnöki irányítása alatt 34 évig sikeresen működött. Termelésük és az üzemből kikerült termékek minősége erősen meghaladta a többi hasonló gyár teljesítményét. A 19. század eleji eredeti dokumentumokra támaszkodva, akkori utazók és újságírók elbeszélése alapján tárul fel ennek a gyárnak a fejlődése és hanyatlása, miközben MADERSPACH KÁROLY hídmérnök és feltaláló életével is megismerkedünk.

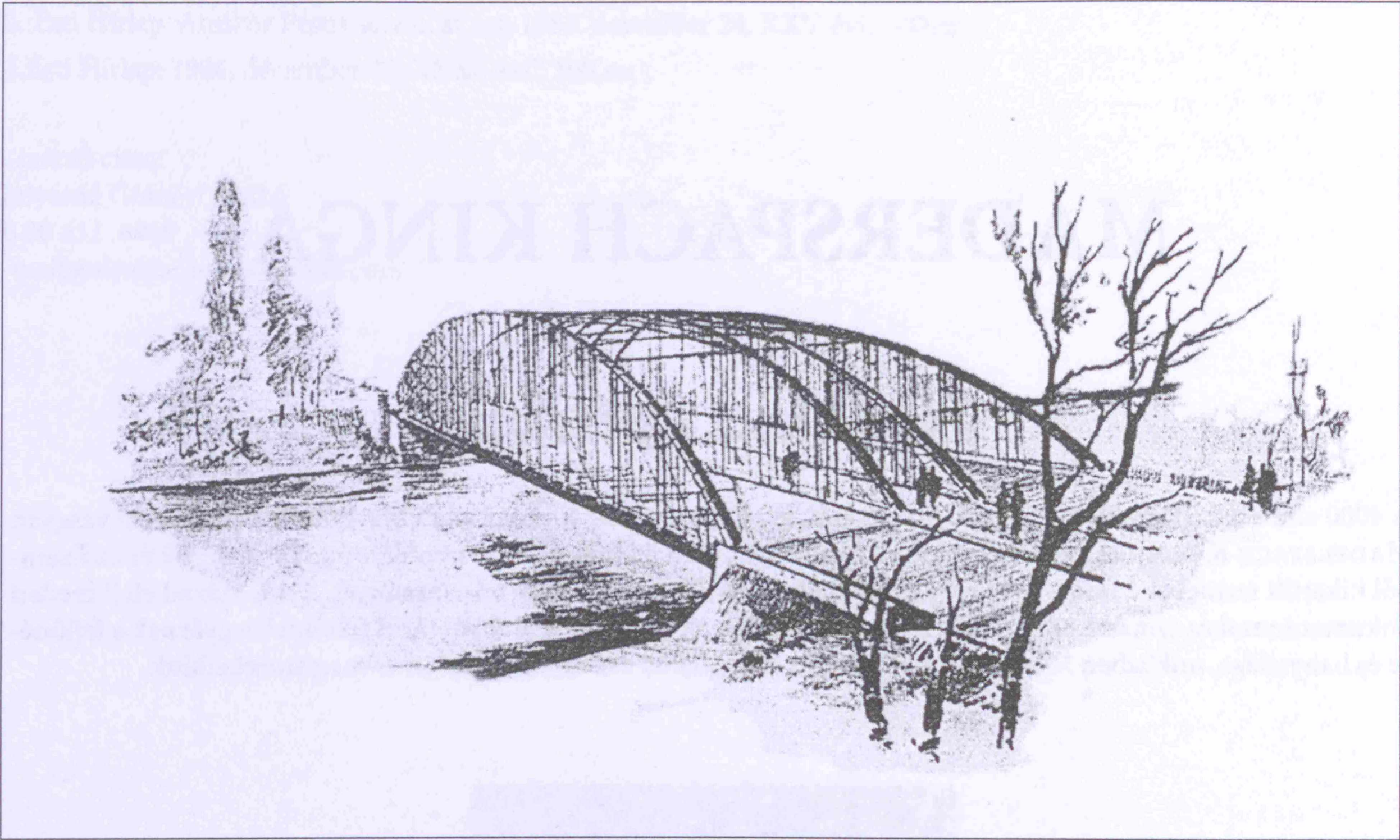

1. ábra. MADERSPACH KÁROLY (1791-1849)

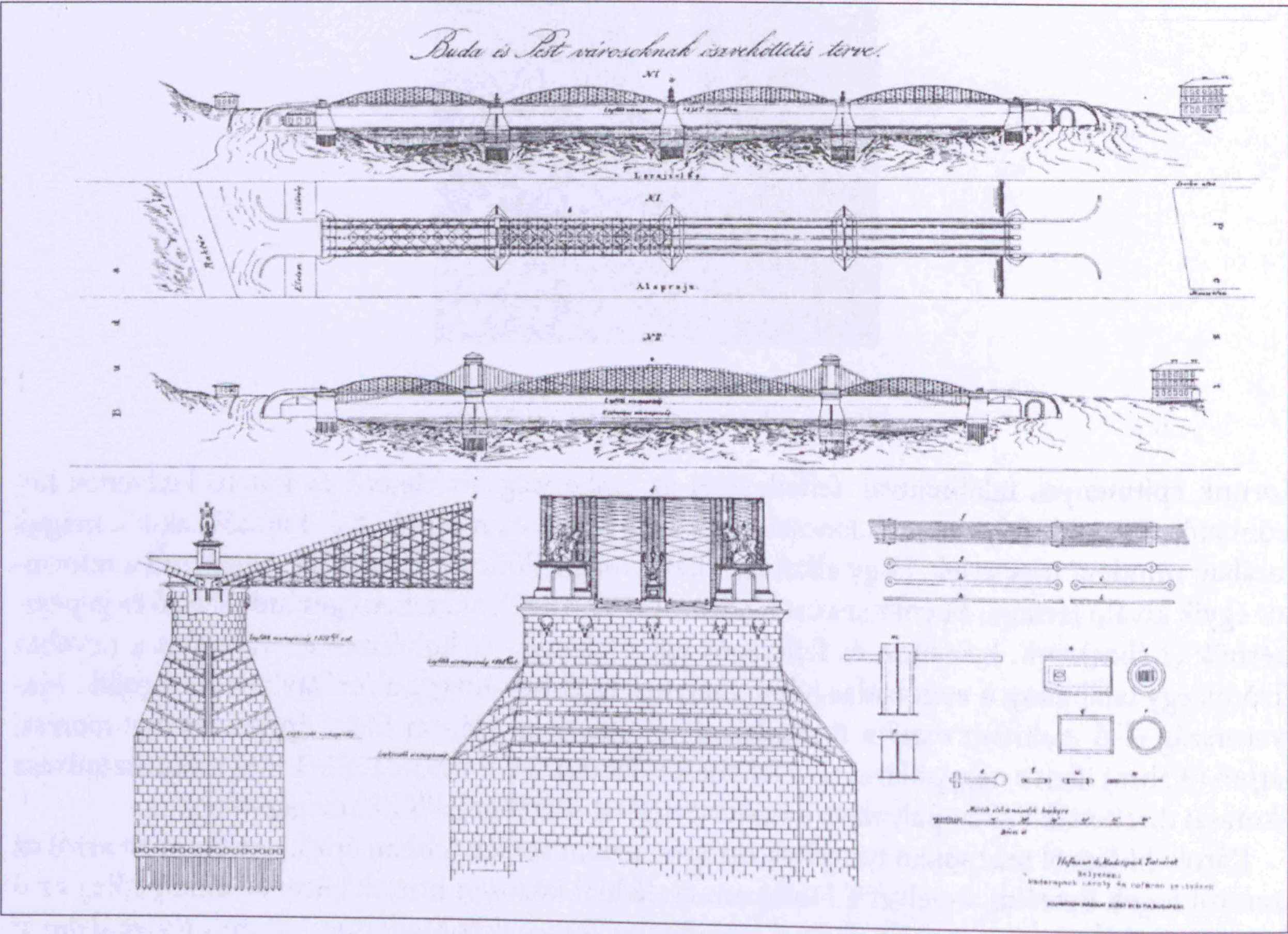
Picture 1: Károly Maderspach (1791-1849)

Korunk építményei, találmányai, felfedezései az emberiség kísérletező és kutató kedvének köszönhetőek. Ennek a folyamatnak láncszemei azok a tudósok, mérnökök és kutatók, akik a maguk korában mindent megtettek, hogy alkotásaikkal a világ fejlődését elősegítsék. Ilyen volt a reformkor egyik kiváló férfiúja, MADERSPACH KÁROLY (1791-1849), aki tehetséges hídtervező és gépészmérnök (1.ábra) volt. Irányított és fejlesztett egy ércbánya- és kohóüzemet, valamint a nevéhez fűződik egy találmány, a vonórudas ívhíd, melynek (2.ábra) lényege az erőátvitelben rejlik. Magyarország első vashidait ezzel a technikával építette meg. Három hidat épített, és egy merész, három (3.ábra) illetve négy pilléres tervvel, melyet FERENCZY ISTVÁN (1792-1856) szobrászművész alkotásai díszítettek volna, pályázott a Pestet-Budával összekötő állóhíd megépítésére is.

Károly hídjairól már sokan beszéltek előttem, nálam sokkal jobban értők, így én most arról az üzembről fogok beszélni, amelyet a Hofmann családdal közösen hoztak létre, de amely főleg az ő szervezésével és irányításával lett naggyá, a *Hofmann Testvérek és Maderspach Károly Ruszkabányai Bánya- és Kohóművekről*.

2. ábra. Karánsebesi Temes híd
Picture 2: Bridge over the river Temes in Karánsebes

3. ábra. Pestet-Budát összekötő állóhíd pályázatra beadott terv
Picture 3: Designs of a permanent bridge connecting Pest and Buda submitted for a competition

Ez a gyár 1823-ban jött létre Magyarország déli részén, a Bánságban, Karánsebestől északra, a Ruszkai havasok lábánál. Természeti adottságai csodálatosak, hegyei gazdagok ásványi anyagokban és nemesfémekben. Sűrű erdő övezi a hegyeket, sziklás csúcsok tarkítják a tájat. A települést a Ruszka patak szeli át, melynek erős sodrása lehetővé tette a víz energiájának felhasználását. Ebben a környezetben minden adottság megvolt ahhoz, hogy sikeres legyen a vállalkozás. Megépítették és igen magas fokra fejlesztették tulajdonosai az üzemet, mely az akkori Magyarország egyik legnagyobb és legjobban működő vas-nemesfém bányája volt. 1823-1857-ig működött, és ez alatt az idő alatt mind technikailag mind szellemileg korát megelőző korszerű gyárrá nőtte ki magát.

Ám ennek a gyárnak szakadatlanul harcba kellett állnia a Kincstári bányahatósággal, a bécsi udvari haditanáccsal és a kormánnyal. Ennek ellenére az üzem eredeti célkitűzéseit, törekvéseit mégis megvalósította és hosszú éveken keresztül sok embernek munkát és kenyeret biztosított. Így ír erről MADERSPACH KÁROLY felesége, BUCHWALD FRANCISKA (1804-1880) naplójában:

4. ábra. BUCHWALD FRANCISKA (1804-1880)

Picture 4: Franciska Buchwald (K. Maderspach's wife)

„Az udvarnak ez az üzem, mint minden, ami Magyarországgal kapcsolatos volt, érdektelen volt. Minden szellemi fejlődés, minden igyekezet valami jelentős dolog megvalósítására, véteknek számított, amit a kormány minden módon megakadályozott és elnyomott.”¹ (4.ábra)

34 évi sikeres működés után, 1857-ben kényszerű felszámolás alá kerül, és eladják az üzemet, a család összes ingó és ingatlan tulajdonával együtt. A vállalat ez időben 2½ millió pengő forint vagyonnal rendelkezett, ami mai érteken nézve is rendkívül nagy összeg.

Hogy könnyebben átlássuk és megértsük az üzem nagyságát, technikai felszereltségét és helyzetét, kiemelnék pár tételt az eladási szerződésből. A Ruszkabányai művek felszámolásakor eladásra került 19 telepen fekvő bánya, 10 bányatelep, 4 zúzómű, ólomöntöde, söréttorony az ezekhez tartozó berendezésekkel együtt, 2 nagyolvasztó, a ruszkikai vasművek teljes berendezése, amihez hozzá tartozott 2 lángkemence, körfűrész, fúvógépek, vízikerekek, csatornák, faúszató berendezések és egyéb vízi művek. Két szénraktár, homokmalom, kvarc- és salakzúzó vízi fűrész.

Ugyanilyen berendezések voltak Ruszkabányán, Nándorhegyen és Lunkányban is. A rendelkezésre álló adatok szerint 6 nagyolvasztóval és ugyanennyi lángkemencével bírt az üzem. Ismét csak összehasonlításként jegyzem meg, hogy a vasgyártásra vonatkozó statisztikai adatok szerint „a magyar szent korona országainak területén 1857-ben 83 nagy olvasztó-, 181 friss tűz-, 9 lángkemence, 47 kavarási kemence, 40 forrasztó kemence, 99 nyújtó kalapács, 11 kupolakemence, 9 lemez-hengermű és 19 rúdvas hengermű dolgozott.”² Ezeken kívül eladásra kerültek lakóházak, beleértve a tulajdonosok 4 családi házát is, vendéglők, kórházak, iskolák, paplakok, tisztviselői házak, szülésznői lakás, kertek és szántók. Eladásra került egy 14.868 kat. hold nemesi birtok Lunkány területén, épületekkel együtt; a Zsil-völgyi összes szénbányászati jog 11 községben, valamint zsellérföldek, Hunyad megye hat különböző községében. Ezek nem adják meg a teljes képet, de érzékelhető a gyár kiterjedése és nagysága. Az új tulajdonosok a még ott dolgozókat ugyan átvették, de rövid időn belül elküldték minden ok nélkül, nyugdíjukat és illetményüket pedig nem fizették ki. A gyár jogutódja még évekig működtette az üzemet, egyre kevesebb haszonnal, míg a bányák teljes kiemerülése után 1910-ben végleg bezárták a ruszkabányai műveket. Így zárult le egy korszak és egy hajdan sikeres vállalkozás élete.

De tekintsük végig mindazt, amit létrehoztak, és amit megvalósítottak, hiszen az emberiség jövőjét, a szellemi fejlődést a technikai újítások, és az emberi tudás fejlődése viszi előre.

Az első évben, 1823-ban a vállalkozás nyereségét egy igen gazdag ezüstbánya kiaknázása hozta meg, majd később ennek a hozadékból tudták elindítani a vasgyártást, ahol nagyarányú fejlesztésekbe kezdtek. Termelésük a minőséget is képviselte, nemcsak a hatalmas mennyiséget. Ennek egyik bizonyítéka, hogy az 1842-ben megrendezett első Magyar Iparmű kiállításon szép eredménnyel jeleskedtek. „Hofmann Testvérek és Maderspach Károly ruszskabányai bányaműgyártulajdonosok zöld és vörös ásványmázat (Glätte) szitáltan és darabokban, különböző nagyságú srétárut, vasöntvényeket, ú. m. bográcsokat, tepsit és arcképes szelencét továbbá egy takarékkályhát, 's több vasércet és nyersvasat küldtek be.”... Hofmann és Maderspach urak 1823-ban indították meg nagyszerű munkálataikat, 's termékeik értéke 1841 végéig már 2,565.406 p. forintra ment. Az ezüstöt Károlyfehérvárra szállítják, egyéb érc- és árványtermékekből pedig Orsova, Bukarest, Krajova, Vidin, Beograd s b. sokat fogyaszt, elannyira, hogy ezúton 300.000 p. forintnál több jött az aldunai tartományokból hazánkba, a kir. kincstárnak pedig bányászatuk megnyitása óta ércized fejében 99.469 p. forintot fizettek a' nevezett bányatulajdonosok, kiknek vállalatuk a honi műipar főbb díszei közé tartozik, 's kiket ezennel hazafiúi bizalommal felszólítunk, hogy az iparegyesület gyenge intézetétől, nagyszerű műiparok méltánylásának szerény jeléül, az ezüst emlékpénzt szívesen fogadván, az 1843-i műkiállításon az egyesületnek 's a magyarhoni közönségnek alkalmat nyújtsanak gyáriparukat egész terjedelmében 's érdeme szerint méltányolhatni”.³

Az évek tapasztalata és KÁROLY tehetsége meghozta azt a lehetőséget is, hogy hídterveit is megvalósíthassa és elkészítse első öntöttvas hídját Lugoson, 1833-ban. Ezt a tervet folyamatosan továbbfejlesztette, újabb ötleteket beleépítve találmányába. Összesen három hidat épített meg Dél-Magyarországon. A vállalkozás egyre több hasznot hozott és egyre több helyen tudták elindítani a vasgyártást, néha igen nehéz körülmények között, hiszen a szállítás komoly gondot okozott. Képzeli el, hogy 40 fogatból álló kocsisorra volt szükség kb. 20 tonnányi vas szállításához. Ilyen módon fuvarozták az erdőből a tűzifát és a faszenet is a kohókhoz és onnan az olvasztókhoz. Különösen az őszi időkben volt ez nehéz, amikor beköszöntött az esős idő, az utak nagy része járhatatlanná vált, s a fagyok beálltaig szünetelt a szállítás, és a hámorok sem működtek. Mindezek ellenére termelésük egyre nőtt. Üzemeikben 4000 ember dolgozott folyamatosan.

Életükről és körülményeikről olvashatunk az akkori hírmondóktól.

BÖHM LEONÁRD: Geschichte des Temescher Banats című, 1861-ben megjelent művében szintén közöl leírást Ruszskabányáról:

„Ruszkabánya szűk völgyben terül el, hosszan elnyúlva. Lakói románok és németek; néhány cigány is letelepedett itt. Mind bányászatból, kohó- és erdei munkából élnek. A gyárok Ruszskabányán kívül még három helyen vannak. Feljebb a völgyben, mintegy órányira van a nagyolvasztó, két új olvasztókemencével és a nagyöntödével. Ez Ruszkica. Aztán, hatalmas őserdőben, átkelünk a Teu Ursu nevű-hágón, 3000 lábnyi magasságban. A gerincen átlépünk a határőr vidékből a megyei közigazgatás alá tartozó területre a lugosi járásba. A kohóvezetőség által épített jó úton leereszkedünk a lunkányi völgybe, ahol a ruszskabányai művekhez tartozó nagyolvasztó van üzemben, megszűnt, régebben nagyszabásúan berendezett vízgyógyintézet mellett.”⁴

PAGET JOHN angol utazó tollából ezt olvashatjuk:

„Jó vezetés, rendszeres fizetés és állandó foglalkoztatás a lusta oláhot ipari művésszé, és a lenézett, kóborló, rosszindulatú cigányt ügyes, letelepedett munkássá változtatta. Hányszor jelentették ki nekem Magyarországon ítélőképességet nélkülöző emberbarátok, hogy az oláhokat nem lehet munkára szoktatni, mert nem tudták elérni, hogy azok egyszerre, egy séma szerint megváltoztassák szokásait és életmódjukat, amelyek évszázadok során alakultak ki.”⁵

HOFMAN OTTOKÁR feljegyzései pedig erről szólnak:

„A ruszfabányai vállalat felvirágzott, és a község majdnem kis várossá fejlődött. Lakossága túlnyomó részben Hofmannék alkalmazottaiból állott, és több nemzetiségű volt. Ezek mindenike külön részben vagy telepen lakott. Volt ott olasz, stájer, cseh és oláh falurész. Volt Ruszfabányán római katolikus és görögkeleti templom, továbbá iskolák, amelyeket a bányatársulat épített. A nép csendes, szorgalmas és engedelmes volt. Nem kellett semmiféle adót sem fizetnie, és mivel mindenkire jutott munka bőven, nem volt közöttük szegénység és az egész helységben nem volt egyetlen koldus sem. Ideális község volt ez, békés élettel, melyben a munkálkodás szórakozással váltakozott. A mai viszonyokhoz képest boldog állapotok!”⁶

Nézzük ismét, FRANCISKA asszony mit ír erről naplójában:

„Üzemeink lakossága 4000 lelket számlált, akik szakértelmünknek és szorgalmunknak köszönhatték létüket, és akiknek nyugdíjáról is gondoskodva lett, akik emberségesen és barátsággal lettek kezelve. Nyugdíjalapot létesítettünk (gazdag társládát), melyből idős és beteg dolgozóinkat részesítettük. Ezekre a ruszfabányai létesítményekre fordított összeg meghaladta az egymilliót.”⁷

A dolgozók és az üzem tulajdonosai állandóan azon voltak, hogyan tudják még jobban fejleszteni a technikát és növelni a termelést úgy, hogy közben a dolgozók érdekei ne sérüljenek. Minden szempontot figyelembe vehettek, amikor a gyár fejlődéséről gondoskodtak. Olyan meghívott elismert szakembereket alkalmaztak, mint *„Marsillon (1819-1873) francia mérnök, akinek az ellenőrzése alatt volt a ruszkicai öntöde.”⁸* Itt gyártották le Bukarest összes öntöttvas vízvezeték csövét. Ugyanitt dolgozott egy gépészmérnök is, akit Svájcból, La Chaux de Fondból hozattak, és aki a legmodernebbül szerelte fel a ruszkicai vasmegmunkáló műhelyt. A műhelyben volt három esztergapad, két kovácstűzhely, három fűrőgép és reszelővágó. Ide tartozott még egy öntőminta-készítő asztalosműhely, továbbá kvarczúzó és homokmalom. Ugyanekkor a vasgyártás is folyt és a legjobb minőségű vasat szolgáltatva a gyár. A 34 év alatt termelésük és vagyonuk igen jelentős lett, ami sokakból féltékenységet és irigységet váltott ki, és mint említettem, a Kincstári bányahatósággal is állandóan meg kellett küzdeniük létükért. Ezek a harcok, a sok áskálódás és hivatali bürokrácia útvesztőinek csapdája kikezdte az üzem vezetőségét is. Az alapító családok közötti viszony is megnehezült, és amikor elkövetkezett a szabadságharc ideje, már KÁROLY sem volt túl fiatal. Egészsége is megromlott már ekkorra. Aztán bekövetkezett a feleségét ért tragédia 1849. augusztus 23-án, amikor JULIUS HAYNAU (1786-1853) egyik századosa Ruszfabánya főterén megvesszőztette FRANCISKÁT. Ekkor már nem látott más kiutat KÁROLY a maga és a családja, valamint a vállalat számára, mint az öngyilkosságot. Mivel az üzem szellemi irányítója elsősorban ő volt, halála után a vasmű társulatnak ez nagy veszteség volt és átmenetileg leállt az üzem működése. A család több tagját is letartóztatták és szabadulásuk után, igaz nem üldözték már őket, de nevük bekerült a „feketekönyvbe”. A határőrvidéki katonai parancsnokság, éppúgy, mint az osztrák uralom alá került bányahatóságok és a bécsi körök, most már teljes nyíltsággal és rosszindulattal kezelték a vállalat minden ügyét. Kereszteték annak minden tervét, és nem titkolták, hogy céljuk a vállalat boldogulásának megakadályozása volt. Ezek az állapotok kihatottak a bevételekre és a nemrég még dúsgazdag vállalat kezdett pénzhiánnyal küzdeni. MADERSPACH tetterős keze is hiányzott. A határőrvidéken a hatóságoknak döntő befolyásuk volt a vállalkozók boldogulására, mert a helybeli munkások és fuvarosok tekintetében a kerületi századostól függtek. Ha valaki nem tudta megnyerni a maga pártjára a századost, annak esélye sem volt az érvényesülésre. Bécsben sem nézték jó szemmel, hogy Magyarországon ipar létesül, különösen, ha az a magyar honosok kezében volt. Így ír erről a temesvári *Grenzbote* című napilap 1861. évi 27-47. számaiban:

„A sors csodálatos gondoskodása több ízben megmentette ezt a szép ipartelepét attól, hogy tűzzel és vassal elpusztítsák, amivel nemcsak fenyegették, hanem amit el is határoztak volt.Legkevesbé

*sem szándékozom, hogy föllebbentsem azt a fátyolt, melyet 11 év borított azokra az irtózatossá-
nyekre melyek színhelye Ruszka-bánya volt, de – bár csak általánosságba – érintenem kell ez esemé-
nyek következményeit, melyek a tűzzel-vassal való kegyetlen megsemmisítés helyett az éppen olyan
biztos lassú elhalást vonják maguk után. A nemeslelkű Maderspach Károly halála, ki társigazgatója,
tulajdonostársa és vérrokona volt a Hofmann fivéreknek, és csaknem valamennyi vezető tisztvisé-
lőjük elfogatása és hosszabb ideig fogságban való tartása: mindez egy csapásra az egész szervezetet
kiemelte sarkaiból.....És mégis nyolc éven át tartott ez a szerencsétlen korszak! Majdnem érthetetlen,
hogyan volt lehetséges az egymásba fonódó bajok tartama alatt és azok ellenére valamennyi üzemi
ágat megszakitás nélkül üzemből tartani, és ezzel 4000 lelket minden nélkülözéstől és bajtól meg-
menteni. Ennek alig akad párja az ipar történetében!”⁹*

Mikor végigolvassa valaki ennek az üzemnek és a benne élőknek a sorsát, nehéz elképzelni,
hogyan tudták mindezt túlélni. Elgondolkodik ilyenkor az ember, hogy mi lehetett az, ami erőt
adott, hogy e sok baj és gond mellett mégis élni és dolgozni tudjanak? Mitől tudtak annyi ember-
nek továbbra is segíteni, miközben magukra is oly nehéz idők jöttek ezekben az években. Talán
a haza iránti hűség, az emberbaráti szeretet vagy az erkölcsi neveltetés? Azt gondolom, mindez
együtt. Számukra a hazafiúi hűség, a „szent ügy”, volt a legfontosabb, ahogy Franciska asszony írta
naplójában. De, ez nem létezhetett az egymás segítése és támogatása nélkül. Megkülönböztetés
nélkül. Életük példamutató volt, mert céljuk csak egy volt: hogy felvirágozzék az ország.

Én, mint a Maderspach család utódja kötelességemnek érzem, hogy ezt a szellemiséget, melyet
ők ránk hagytak örököül, tovább adjam mindenkinek, legfőképpen a családjunk fiatalabb nemzedé-
keinek, kik szintén magukban hordozzák Károly és Franciska lelkét és szívét, és így közös fejlődé-
sünk alapjai lehetnek, lehetünk.

IRODALOM

- ¹ Maderspach Károlyné: Emlékirat töredék, Budapest, MH Szabályzatkiadó Intézet és Központi Nyomda, 2005, 13-14.
- ² Netlexikon.hu -> Vas << 3. szakasz >> http://www.netlexikon.hu/print.php?fn=1&id=176648&tn=york_Erin
(2010.09.13. állapot)
- ³ Hofmann Henrik: Ruszka-bánya története 1803-1857, Budapest, A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye,
1944, 78. kötet, 15. szám, 247.
- ⁴ Hofmann H.: Uo.
- ⁵ Hofmann H.: Uo.
- ⁶ Hofmann H.: Uo.
- ⁷ Maderspach K.-né: I.m. 14.
- ⁸ Hofmann H.: I.m. 247.
- ⁹ Hofmann H.: I.m.267.